

ROCZNIK PLESZEWSKI 2008

**ROCZNIK
PLESZEWSKI
2008**

Pleszew 2009

ZESPÓŁ REDAKCYJNY:

Arkadiusz Ptak, Adam Staszak, Ewa Szpant, Elżbieta Mielcarek

KONSULTACJA:

Marian Adamek, Mieczysław Kołtuniewski

KOREKTA:

Zespół Redakcyjny

OPRACOWANIE KALENDARIUM:

Marcin Konieczny, Mateusz Kurzawiński

Zespół Redakcyjny zaprasza wszystkich zainteresowanych do przekazywania informacji do kalendarium. Zespół zastrzega sobie prawo ostatecznego wyboru wydarzeń.

Copyright by Miasto i Gmina Pleszew.

Korzystanie dla celów dydaktycznych i publicystycznych dozwolone tylko pod warunkiem podania źródła.

WYDAWCA:

Urząd Miasta i Gminy Pleszew

Rynek 1, 63-300 Pleszew

www.pleszew.pl, e-mail: sekretariat@pleszew.pl

Nakład: 1000 egz.

ISSN: 1643-8213

Adres do korespondencji:

Urząd Miasta i Gminy w Pleszewie

Rynek 1, 63-300 Pleszew

tel. 062 742 83 37

Skład i druk: Zakład Poligraficzny SUPER PRINT s.c. ul. Kaliska 67, 63-300 Pleszew

SPIS TREŚCI

	Str.
I. Miasto i Gmina Pleszew w liczbach	5
II. Kalendarium	9
III. Artykuły	37
1. M. Ciesielski - Rodzina Ciesielskich	39
2. J. Lenartowicz – Profesor Bronisław Marciniak	45
3. K.Rutkowska – Strażnik pamięci – wspomnienia Stanisława Szóstaka	49
4. M. Korzeniewska – Prokopów dawny i dzisiejszy	53
5. A. Szymański- Znaczenie kultu Jan Pawła II dla Polaków	65
6. J. Lewandowski – Jedyńka ma 100 lat	72
7. Cz. Grygiel- 125 lat pszczelarstwa na Ziemi Pleszewskiej	85
8. M.Walczak – 85- lecie Chóru Męskiego „Harmonia”	89
9. J. Jezierska - 30 lat Dziennego Domu Pomocy	97
10. J. Szpunt – Marian Bogusz	100
11. I. Sobisiak – Stacja Uzdatniania Wody	104
12. D. Żychlewicz – Pielgrzymka na Wschodnie Kresy	109
IV. Materiały źródłowe do dziejów Pleszewa	119
1. Kronika Jedyńki 1919-1920 (tłumaczenie E.Kubisz)	121
2. Pleschen In Wort und Bild (tłumaczenie K. Rutkowska, Z. Rutkowski)	131
V. Z prac nad monografią Pleszewa pod red. A. Gulczyńskiego	139
1. A. Ptak – Słowo wstępne do I seminarium poświęconego pracom nad monografią Pleszewa	141
2. A. Gulczyński – O koncepcji monografii Pleszewa	144
3. T. Jurek – Wokół najdawniejszych dziejów Pleszewa – pytania, problemy, perspektywy	152
4. M. Zwierzykowski – Pleszew w dobie nowożytnej od końca XV w. do 1793 r. Perpektywy badawcze	158
5. K.Podemski – Społeczeństwo Pleszewa i jego kapitał społeczny. Próba modelu	164
6. H. Rogacki – Pleszew w przestrzeni województwa wielkopolskiego.....	170
7. E. Mielcarek, I. Wegner – Stan prac nad Bibliografią Regionalną Powiatu Pleszewskiego	174
8. T. Jurek – Ze źródeł do średniowiecznej historii Pleszewa.	177
VI. Odznaczeni i wyróżnieni	189

Od zespołu redakcyjnego:

Poniższy tekst jest fragmentem Kroniki szkolnej pleszewskiej ewangelickiej Szkoły Miejskiej (evangelische Bürgerschule). Kronika obejmuje lata 1852 - 1939. Z nauki w tej szkole w zdecydowanej większości korzystały dzieci niemieckie wyznania ewangelickiego i katolickiego oraz dzieci żydowskie wyznania mojżeszowego, a także nieliczne dzieci polskie wyznania katolickiego. Zakres nauczania przypominał program obowiązujący obecnie w szkole podstawowej i częściowo gimnazjalnej. Kierownikiem szkoły był Rektor, a nauczycielami w większości Niemcy. Dzieci polskie wyznania katolickiego oraz nieliczne dzieci niemieckie tego wyznania uczęszczały do pleszewskiej szkoły katolickiej - Katolische Schule zu Pleschen.

Zamieszczony poniżej fragment Kroniki pleszewskiej evangelische Bürgerschule z lat szkolnych 1918/19 oraz 1919/20 pokazuje nie tylko życie ówczesnej szkoły, ale również najbliższe otoczenie, widziane oczami pruskiego urzędnika państwowego (ówczesny nauczyciel miał status urzędnika państwowego). Z tego fragmentu Kroniki widać wyraźnie problemy, przed jakimi stawali Niemcy na terenie Wielkopolski, wynikające z przegranej wojny oraz wybuchu zwycięskiego Powstania Wielkopolskiego.

Ze względu na przedział czasowy, jaki obejmuje Kronika, jest ona pisana gotykiem przez wielu nauczycieli evangelische Bürgerschule.

ROK SZKOLNY 1918 - 1919

W tym roku szkolnym zajęcia lekcyjne rozpoczęły się 11 kwietnia 1918 roku. Nauką objęto 323 uczniów, w tym 273 wyznania ewangelickiego, 35 wyznania katolickiego i 15 wyznania mojżeszowego. Wśród nich 19 to dzieci z polskich rodzin. Chłopców mieliśmy 156, a dziewczynek 167. Spośród wszystkich uczniów 64 nie mieszkało na terenie miasta Pleszewa. Czas letni obowiązywał od 15 kwietnia do 16 września 1918 roku.

Ruback zachorował.

Z powodu choroby nauczyciel Ruback został skierowany na leczenie w okresie od 11 kwietnia do 4 czerwca do Domu Pielęgnacji Chorych ¹⁾ w Poznaniu. Potem wyjechał do uzdrowiska w Bukowinie. Nauczyciel Knispel ponownie przejął czwartą klasę, a nauczyciel Happ trzecią klasę. Pozostali nauczyciele naszej Szkoły to panowie: Köhler, Appelt oraz rektor Klautschke.

Ofensywa wczesnowiosenna.

Wczesną wiosną 11 marca 1918 roku rozpoczęliśmy ofensywę na froncie zachodnim. Nasze wojska przełamały front aż do Armentieres, a nawet do Amines ²⁾. Latem wróg rozpoczął wielkie przeciwnatarcie, wprowadzając na pole walki dużą liczbę czołgów. To zatrzymało nasze zwycięskie oddziały i w następstwie mieliśmy stopniowy odwrót.

---

1 - w oryginale Diakonissenhaus²⁾.

2 - Armentieres i Amines, to miasta we Flandrii (północno- wschodnia Francja).

8 Pożyczka Wojenna.

Ósma Pożyczka Wojenna ³⁾ przyniosła wiosną 1918 roku 14,5 miliarda marek. Nasza Szkoła pozyskała na ten cel 36.000 marek. Uczniowie wykupili obligacje wartości 3.200 marek, a nauczyciele wartości 7.800 marek.

Śmierć pana starosty dr Gewiese.

Z dniem 1 kwietnia 1918 roku tutejszy Urząd Powiatowy przejął starosta von Natzmer, bowiem dnia 20 kwietnia 1917 roku nagle zmarł wielce szanowany przez wszystkich starosta dr Gewiese. Czasowe zarządzanie Powiatem przejął w zastępstwie dr Dachem - asesor z Regencji ⁴⁾ w Poznaniu. Starosta Gewiese spoczął na tutejszym cmentarzu ewangelickim. Cześć jego pamięci !

50-lecie Szkoły Wyższej.

24 kwietnia 1918 roku pleszewska Szkoła Wyższa ⁵⁾ uroczystie świętowała 50 rocznicę swego funkcjonowania. Na uroczystość nie został zaproszony rektor naszej Szkoły, ale przesłał gratulacje w formie pisemnej.

Tutejsze koszary.

1 maja 1918 roku w tutejszych koszarach umieszczono 700 lekkorannych. Ponadto pozostała na miejscu w koszarach tylko Kompania Ochrony Pogranicza ⁶⁾ dowodzona przez rotmistrza Jouanne'a z Lenartowic. Na życzenie miejskich władz administracyjnych 6 maja podjęto działania związane z przeniesieniem naszej Szkoły (z ulicy Ogrodowej ⁷⁾ do budynku przy szosie wiodącej do Poznania i na główny dworzec kolejowy ⁸⁾.

Przeгляд prezydenta Regencji.

25 maja prezydent Regencji ⁹⁾ dokonał przeglądu naszego miasta, a 5 czerwca wizytował pana prezydenta Urzędu Powiatowego ¹⁰⁾, Magistrat oraz Zakład Opiekuńczy Jost - Strecker'a. W dniach od 17 maja do 24 maja mieliśmy ferie z okazji Zielonych Świątek.

Zbiórka na rzecz wojska.

Przeprowadzono zbiórkę pieniędzy na Święto Żołnierza, poprzez sprzedaż nowych kart pocztowych wydanych z okazji urodzin Cesarza. Zebrano w rezultacie 5 marek, a wolontariusze za swoją pracę nie wzięli zapłaty. Cała zbiórka prowadzona przez 3 miesiące, według meldunków złożonych do Urzędu Powiatowego, zamknęła się kwotą 44 marek. W wyniku zbiórki przeprowadzonej w okolicznych wioskach 18 czerwca 1918 roku do kasy miejskiej wpłynęło 154,65 marek.

Uznanie dla Szkoły.

Urząd Powiatowy ¹¹⁾ docenił naszą Szkołę za starannie przeprowadzoną agitację na rzecz 8 Pożyczki Wojennej i włączył rektora Klautschke do grona honorowych członków Pozyskiwa-

---

3 - w oryginale „8. Kriegsanleihe“.

4 - w oryginale „Regierungsassessor“.

5 - w oryginale „die Höchterschule“.

6 - w oryginale „Grenzschutzkompagnie“.

7 - przypis tłumacza.

8 - w oryginale „Hauptbahnhof“.

9 - w oryginale „Regierungspräsident“.

10 - w oryginale „Oberpräsident des Landratsamt“.

11 - w oryginale „Landratsamt“.

czy Pokrzywy¹²⁾. Minister Wojny natychmiast wykorzystuje zebrane dobra do sporządzania paszy dla koni wojskowych. Z powodu zbiórki liści pokrzyw, przez około 10 dni na przełomie lipca i sierpnia oraz na początku września, nie odbywały się zajęcia lekcyjne w naszej Szkole. Zebrano 24 cetnary liści i po wysuszeniu opuściły koszary przynosząc nam dochód w wysokości 430 marek. Większą część z tych pieniędzy rozdzielono między naszych uczniów, pozostawiając 90 marek na Boże Narodzenie. Ponad-to każdy nauczyciel otrzymał po 5 marek, z wyłączeniem chorego pana Ruback'a - nauczyciela niemieckiej klasy nie uczestniczącej w zbiórce. Wakacje letnie trwały od 3 lipca do 6 sierpnia 1918 roku.

Rektor Klautschke.

W sierpniu Powiatowy Inspektor Szkolny¹³⁾ dr Schlüter, w uznaniu zasług na polu nauczania i wychowania młodzieży oraz z tytułu przedsięwzięć związanych ze zbiórką na Pożyczkę Wojenną, udekorował rektora Klautschke Krzyżem Zasług dla Pomocy Wojennej¹⁴⁾, przyznanym przez Królewską Regencję¹⁵⁾ w Poznaniu.

Wycieczka.

Dnia 5 września pierwsza klasa naszej Szkoły zorganizowała sobie pieszą wycieczkę do młyna pana Wróbla. Pozostałe klasy uczestniczyły w wycieczce po najbliższej okolicy Pleszewa.

Zbiórki w naszej Szkole.

Dnia 20 września przekazano 15,80 marek do Essen na rzecz Wypędzonych Wskutek Wojny¹⁶⁾, jako dar młodzieży zebrany w wyniku sprzedaży plakatów z grzybami¹⁷⁾, a 2 października przekazano Zakładowi pastora Jost'a 50,60 marek zebranych podczas zbiórki głównej. Podczas 9 - ostatniej Pożyczki Wojennej nasza Szkoła pozyskała 18.500 marek. Zebraliśmy między innymi: 25 lt¹⁸⁾ miąższu pestek wiśniowych, 1-2 lt włosia, 5 cetnarów makulatury, 2,30 cetnara pokrzyw. Cetnar pokrzyw powinien przynieść 40 marek, a jeden cetnar papieru tylko 2,50 marek. Zarobione pieniądze zamierzaliśmy wykorzystać na święta Bożego Narodzenia. Pieniądze za pokrzywy miano nam wypłacić później. (Nigdy nie zastały nam wypłacone).

Ferie jesienne i grypa.

Ferie jesienne trwały od 2 października do 17 października, ale z powodu strasznego rodzaju grypy¹⁹⁾ zostały przedłużone do 11 listopada. Choroba spowodowała wiele ofiar śmiertelnych.

Niedostatki i drożyzna.

Potwornie duży był niedostatek środków żywnościowych, materiałów odzieżowych, wyrobów warsztatów szewskich oraz produktów z fabryk obróbki skór. Za jeden metr materiału tkaniny należało zapłacić 120 marek, za jedną parę bucików damskich 120-130 marek, za jedną parę butów z cholewami 300 marek, za jedno ubranie męskie 300-600 marek. Masło można było

---

12 - w oryginale „Brennesselgewinnung”.

13 - w oryginale „Kreisschulinspektor”.

14 - w oryginale „Verdienstkreuz für Kriegshilfe”.

15 - w oryginale „Königliche Regierung”.

16 - w oryginale „Kriegerweisen”.

17 - w oryginale „Pilztafeln”.

18 - znak „lt”, to zarówno „litr”, jak i „decymetr sześcienny”.

19 - Grypę tę nazywano wówczas „hiszpanką”.

kupić tylko w handlu pokątnym za 15-20 marek, mięso za 5-6 marek, słoninę za 12-15 marek, jeden funt mąki za 2-3 marek. Jeden funt jabłek kosztował 1,50 marek, jeden cetnar ziemniaków 7-8 marek, jeden cetnar węgla 3,50-5,50 marek, a jeden metr sześcienny drewna 31 marek. W dużych miastach należało płacić kwoty podwójne. Na gospodarskie podwórza przychodzili hurtownicy i wywozili zakupiony towar na Zachód.

Wojna.

Nadzieja na szczęśliwe wyjście Niemiec z wojny bardzo topniała. Niezadowolenie wzrastało w kraju oraz w wojsku. Wszyscy stawiali na zawarcie jakiegoś pokoju. Socjaldemokracja liczyła się z narastaniem nastrojów pokojowych i obstawała przy pokoju bez przeprosin i ustępstw. Wówczas wybuchła rewolucja 9 listopada. Cesarz Wilhelm II uszedł do Holandii i musiał abdykować. Rządy przejął następcą tronu²⁰⁾. Zaoferowano pokój i oczekiwano na określenie warunków, na które trzeba było długo oczekiwać. Także blokada nie została zniesiona i potrzeba pozostaje nadal otwarta²¹⁾. W kraju władzę przejęli socjaldemokraci. Premierem został Scheidemann, a prezydentem Rzeszy Eckert. Zmiany poprzedziły straszliwe starcia uliczne w Berlinie oraz innych dużych miastach (Kilonii, Hamburgu, Szczecinie, Monachium, Lipsku i innych), które w końcu po klęsce komunistów i niezależnych socjaldemokratów zakończono.

Przejmowanie władzy na prowincji.

Nasze wycofywanie się z Polski rosyjskiej²²⁾ następowało bez żadnego planu, pozostawiano zapasy żywności, broni, amunicji itd. Natychmiast też rządy przejmowali Polacy. Nawet największe oddziały wracały do swoich garnizonów lub bezpośrednio w strony rodzinne²³⁾ bez swoich dowódców. Z powodu ruiny całego porządku, na zatracenie poszły w Niemczech minione wartości. Garnizony w Prowincji Poznańskiej także były słabe oraz najczęściej zdemoralizowane. Dlatego Polacy z łatwością i bez rozlewu krwi przejmowali wszędzie administrację. Do konfliktów doszło tylko w Poznaniu i trwały one od 26 grudnia do mniej więcej 1 stycznia 1919 roku.

Przejęcie władzy w Pleszewie.

Dnia 9 stycznia 1919²⁴⁾ roku został przejęty Pleszew. Rada Robotniczo Żołnierska²⁵⁾ przejęła administrację w mieście i powiecie. Burmistrz i starosta otrzymali płatne stanowiska doradców, ale te funkcje pełnili tylko przez pewien bardzo krótki czas. Również w Poznaniu najwyższe stanowiska urzędnicze zostały opróżnione przez Polaków. Wojsko opuszczało garnizony, a na ich miejsce napływały rzesze rannych. Bezpośrednio lub pośrednio niemieccy urzędnicy pozostawali jeszcze w służbie. W Pleszewie krytyczne dni przebiegały bardzo spokojnie. Wybito tylko szyby w kilku upatrzonych witrynach sklepowych, a wybuch gniewu mieszkańców w postaci pobicia żandarma Trockyen'a miał niewielkie znaczenie.

Wybory.

Dnia 19 stycznia odbyły się nie zakłócone wybory do Niemieckiego Zgromadzenia Narodowego²⁶⁾, w których Polacy nie brali udziału. Oddanych zostało 879 głosów według

---

20 - w oryginale „Kronprinz”

21 - w oryginale „so wurde die Not immer geöster (?)”.

22 - w oryginale „in Russisch - Polen”.

23 - w oryginale „nach der Heimat”.

24 - od tł. Faktyczne przejęcie władzy w Pleszewie przez Polaków nastąpiło 6 stycznia 1919 r. Dzieje Pleszewa, pod red. M. Drozdowskiego, Kalisz 1989, s. 162.

25 - w oryginale „ein Arbeiter und Soldatenrat”.

26 - w oryginale „Deutschen Nationalversammlung”.

równoprawnego prawa wyborczego dla mężczyzn oraz kobiet. Dnia 29 stycznia pan pastor Jost hospitował we wszystkich klasach zajęcia szkolne z religii.

Internowania.

27 stycznia zostali internowani pierwsi Niemcy w Poznaniu: generalny superintendent²⁷⁾ Blau, prezydent Komisji Kolonizacyjnej²⁸⁾ Ganse, dyrektor Szkoły Realnej²⁹⁾ Richert, rektory Gatsche i Rucynski oraz inni, razem 17 panów.

Z życia Szkoły.

Z powodu niedostatku węgla, ferie na Boże Narodzenie trwały od 18 grudnia 1918 roku do 7 stycznia 1919 roku. Dotychczasowy nauczyciel naszej Szkoły Średniej³⁰⁾ Suchowiak otrzymał z dniem 5 lutego stanowisko doradcy w Poznańskim Urzędzie Szkolnym³¹⁾, a od 5 kwietnia urzędowy Dziennik Szkolny³²⁾ ukazuje się ponownie w dwu językach. Dzień pierwszy marca był dniem wolnym od zajęć szkolnych, ponieważ do Poznania przybyła Wojskowa Komisja Rozejmowa³³⁾. W dniach 25 i 26 marca pan Powiatowy Inspektor Szkolny dr Schlüter po raz ostatni kontrolował naszą Szkołę. 29 marca zameldowano Urzędowi Skarbowemu w Poznaniu³⁴⁾, że z subskrybowanych przez uczniów 3.475 marek Pożyczki Wojennej, zarząd Szkoły przechowuje jeszcze 8 sztuk po 100 marek. Wszystkie pozostałe zostały doręczone subskrybentowi. Z powodu niedoboru węgla zajęcia szkolne musiano zawiesić już 3 kwietnia, zamiast 9 kwietnia 1919 roku. Z powodu braku tegoż węgla większość szkół wiejskich w powiecie prawie przez całą zimę była zamknięta.

Kursy przygotowawcze.

Kursy przygotowawcze do wyższych szkół zainteresowały 22 dzieci, które wytrwały i przyswoiły sobie przekazywaną wiedzę. Jednak uruchomione klasy Szkoły Wyższej³⁵⁾ urządzone zostały tylko dla polskich uczniów, dzieci niemieckie nadal musiały pozostawać w Szkole Miejskiej³⁶⁾, gdzie miano zadbać o ich dalsze wykształcenie. Od 1 stycznia 1919 roku rząd niemiecki podwyższył przyznany dodatek drożyzniany i tutejsze władze oświatowe go wypłacały.

Rok szkolny 1919 - 1920

Nowy rok szkolny rozpoczął się w kwietniu 1919 roku z 296 uczniami. W tym było 254 wyznania ewangelickiego, 21 wyznania katolickiego oraz 21 wyznania mojżeszowego. Czas letni wprowadzono 15 kwietnia i trwał do 1 października 1919 roku. Dnia 5 kwietnia 1919 roku ukazał się Dziennik Szkolny dla Prowincji Poznańskiej w językach niemieckim i polskim.

---

27 - w oryginale „Generalsuperintendent”.

28 - w oryginale „Ansiedelungspräsident”.

29 - w oryginale „Realschuldirektor”.

30 - w oryginale „Mittelschullehrer”.

31 - w oryginale „posener Schulverwaltung”.

32 - w oryginale „amtliche Schulblatt”.

33 - w oryginale „polnische Waffenstillstandskommission”.

34 - w oryginale „Urząd Skarbowy in Posen”.

35 - w oryginale „die höhere Schulen”.

36 - w oryginale „Bürgerschule”.

Wypowiedzenia urzędnikom.

Wielu urzędnikom w Poznaniu oraz w Prowincji dnia 1 kwietnia, a jeszcze większej liczbie dnia 1 maja, władze polskie wręczyły wypowiedzenia. Wypowiedzenie otrzymała nawet panna Ökkinghaus - kierownik Szkoły Żeńskiej³⁷⁾ i odeszła 1 kwietnia do Działdowa³⁸⁾. Przełożoną³⁹⁾ Szkoły została panna Kościńska - nauczycielka Szkoły Katolickiej⁴⁰⁾. 15 maja został zdjęty ze stanowiska pan dyrektor Szkoły Realnej⁴¹⁾, który wkrótce „wyciągnął” do Trzcianki⁴²⁾. Zwolniono również po-zostałych nauczycieli Szkoły Realnej⁴³⁾ z wyłączeniem nauczyciela zajęć technicznych Heinze, który prowadził finanse Szkoły. Profesor⁴⁴⁾ Sibert wyjechał do Trewiru⁴⁵⁾. 21 maja został zawieszony w urzędowaniu Powiatowy Inspektor Szkolny dr Schlüter i rektor Żelazny został zastępcą⁴⁶⁾ Powiatowego Inspektora Szkolnego.

Zakłady kształcenia nauczycieli.

Od 15 maja państwowe zakłady kształcenia nauczycieli⁴⁷⁾ przeszły pod administrację polską. Jako pierwszy nasze miasto opuścił profesor Kupke, ze względu na to, że nie miał żadnej posady. Wyjechał na początku lutego 1920 roku i został profesorem w miejscowości Chojna koło Gorzowa, w Nowej Marchii⁴⁸⁾.

Inne.

Dnia 24 maja o godz. 2 po południu zostały skradzione zasłony okienne z jednego z okien w III klasie. Na zarządzenie władz dnia 25 maja musiano usunąć czarno - biały maszt rocznicowy. Żołnierze gwałtem zajęli pastorówkę i budynek sądu⁴⁹⁾.

Szkoła prywatna.

Na życzenie społeczności rodziców, którzy dłużej swoich dzieci nie mogli posyłać do polskiej szkoły, rektor Klautschke z dniem 1 maja 1919 roku uruchomił prywatną szkołę z klasą „sexta”⁵⁰⁾.

Zajęcia w języku polskim.

Na zarządzenie władz do wyższych klas⁵¹⁾ w szkołach niemieckich wprowadzono od 2 do 3 godzin tygodniowo zajęć lekcyjnych w języku polskim. Rektor Klautschke wprowadził w klasach I - III po 3 godziny polskich zajęć lekcyjnych tygodniowo, bowiem koniecznością jest dla tutejszej ludności niemieckiej, aby opanowali zarówno język niemiecki, jak i język polski. Te zajęcia szkolne przejęli nauczyciele Janik i Eckert.

---

37 - woryginale „Töchterschule”.

38 - woryginale „Soldau”.

39 - woryginale „Schulvorsteherin”.

40 - woryginale „katholische Schule”.

41 - woryginale „Realschuldirektor”.

42 - woryginale „Schönlanke”.

43 - woryginale „Realschule”.

44 - woryginale „Oberlehrer”.

45 - woryginale „Trier”.

46 - woryginale „Stellvertreter”.

47 - woryginale „die staatl. Präparanden”.

48 - woryginale „Königsberg in der Neumark”.

49 - woryginale „Pfarrhaus und ein Richterhaus”.

50 - woryginale „eine Privatschule mit Klasse Sexta”.

51 - woryginale „in dem oberen Klassen”.

Transport pocztowy.

Wskutek walk przygranicznych w okolicy Leszna, Rawicza i Zbąszynia ⁵²⁾ ruch pocztowy jest widocznie nieregularny, a niekiedy całkowicie przerwany. Do Niemiec dostarczane są tylko kartki pocztowe i otwarte listy. Niekiedy droga poczty wiedzie przez Warszawę i Wiedeń. Całkowicie zabronione zostało przesyłanie paczek. Władze zarządziły, że dla innych szkół święta katolickie są również dniami wolnymi od nauki.

Internowania.

10 czerwca 1919 roku, czyli pierwszego dnia Zielonych Świątek, internowano w Jarocinie 8 - 10 urzędników kolejowych, w Poznaniu 200 - 300 oraz w końcu 3.000 urzędników różnych urzędów, kupców, nauczycieli itd. Internowanych przewieziono do Szczypiorna koło Skalmierzyc. W dniach od 26 do 28 czerwca 1919 roku z Pleszewa i okolicy zostało internowanych około 35 mężczyzn, w tym: Powiatowy Inspektor Szkolny Schlüter, pan von Jouanne z Lenartowic, von Bogen z Brzezia, inspektor podatkowy ⁵³⁾ Bürger, komisarz policji ⁵⁴⁾ Wegner, aptekarz Wachtel, transportowiec ⁵⁵⁾ Berger, rachmistrz ⁵⁶⁾ Wilke, architekt powiatowy Trüb, kupiec Kaatz, kupcy Cohn, Schmuk oraz Kurzezung, poborca podatkowy ⁵⁷⁾ Steffen, dr Fähnrich, dyrektor młynów Pretsch oraz inni. Spoza Pleszewa internowano oficera rezerwy nauczyciela Erdmann'a z Sowiny Błotnej ⁵⁸⁾, który jednak wkrótce został zwolniony. Inni nauczyciele z miasta i powiatu nie zostali internowani. Natomiast w Poznaniu i innych miejscowościach nauczycieli nie oszczędzano. Internowani z naszego powiatu początkowo przebywali w barakach dla zwierząt ⁵⁹⁾, a potem przez około 2 tygodnie w budynku strzelnicy ⁶⁰⁾. Tam przebywało się im stosunkowo dobrze. Jedzenie mogli dostarczać im ich krewni. Nie skarżono się na złe traktowanie. Wkrótce jednak zostali przeniesieni również do Szczypiorna, gdzie przebywali do końca lipca 1919 roku. Stosunki między naszymi mieszkańcami były bardzo poprawne, co nie dawało podstaw do internowania. Także liczni koloniści byli internowani. Państwo niemieckie odpowiadało takimi samymi środkami zaradczymi. Przy lepszym porozumieniu, obie siły mogły uniknąć internowań, a tak został wzniecony wzajemny popłoch wśród społeczeństwa. Jakies sąsiedzkie porachunki stawały się obu stronom być sprzyjającymi.

Wizytacja szkolna.

26 czerwca, przy okazji wizytacji w szkołach i w powiecie ⁶¹⁾, które mogłyby zostać podzielone w okresie internowań, superintendet przeprowadził wizytację naszej Szkoły w zakresie prowadzenia zajęć lekcyjnych z religii.

Burmistrz.

W czerwcu 1919 roku rektor Klautschke został wybrany do Rady Miejskiej. Po zwolnieniu burmistrza Lomoht'a (?), zarządzanie miastem przejął kupiec Karczewski. Ferie letnie trwały

---

52 - w oryginale „Bentschen”.

53 - w oryginale „Steuerinspektor”.

54 - w oryginale „Kommissarius”.

55 - w oryginale „Spediteuer”.

56 - w oryginale „Rechnungsrat”.

57 - w oryginale „Steuereinnnehmer”.

58 - w oryginale „Eulendorf”.

59 - w oryginale „Eso.... Tierschuppen”.

60 - w oryginale „Schützenhaus”.

61 - w oryginale „der Kreise- und Schulvisitation in der Parochie”.

od 3 lipca do 19 sierpnia. Żniwa, pomimo że w maju i czerwcu zboża trochę wymokły w skutek wilgoci, wypadły jednak bardzo dobrze.

Oddawanie stanowisk.

Jesienią wszyscy zwolnieni państwowi i miejscy urzędnicy stopniowo przynosili się do Niemiec. Rozmaici urzędnicy i nauczyciele opuszczali, niestety bez zezwolenia, swoje miejsca pracy i szturmowali w Niemczech w sprawach obejmowania stanowisk, przesadzając lub podając fałszywe fakty o tutejszych miejscowych stosunkach. Wiem to szczególnie z autopsji, że nikt z urzędniczego polecenia nie był ciemiężony ani krzywdzony.

Spekulanci.

Rozmaici koloniści narzekali tylko na to, że im z polskiej strony dawano do zrozumienia, w tym w listach z pogrózkami, aby sprzedali swoje gospodarstwa. Te ostatnie są w posiadaniu kolonistów, co ja sam przeczytałem. Czyniono to jednak nie w imieniu władzy, lecz pochodziło od spekulantów oraz ich pełnomocników.

Urlopowanie.

Pan Köhler przebywał na urlopie w Niemczech od 8 do 19 września 1919 roku, aby rzekomo swoją córkę umieścić w jakiejś niemieckiej szkole. Jednak wrócił z powrotem z córką i raczej tam dla siebie o posadę zabiegał. W jego klasie zastępowała go panna Rohde.

Szkoła.

Rozdzielono między uczniów kupony ostatniej Pożyczki Wojennej. Obniżyła się liczba uczniów naszej Szkoły i na dzień 16 grudnia liczyła 233 osoby. Polscy uczniowie, jako goście, nie mogli więcej odwiedzać naszej Szkoły. Z powodu braku węgla, zakupiono 20 m³ drewna oraz około 400 cetnarów wilgotnego torfu. Ponieważ torf tylko do świąt Bożego Narodzenia wystarczył, musiano uruchomić dodatkowe ferie, które trwały od 8 stycznia do lutego 1920 roku.

Stosunki drożyzniane.

Na jedno mieszkanie przypada miesięcznie 1 cetnar węgla oraz na ¼ roku 1 m³ drewna. Cena węgla z 5,50 marek wzrosła do 7,00 marek, a w lutym do 12,50 marek oraz w kwietniu do 15 marek za cetnar. Cena drewna z przywozem 40 marek wzrosła do 50 - 60 marek, jedna kilowatogodzina wzrastała stopniowo do 2,90 marek. Wycofane zostały kartki na mięso. W związku z tym w kwietniu wzrosły ceny: mięsa z 4 marek na 9 marek, słoniny na 10 marek za funt, masła na 8 - 10 marek, jajek na 10 - 12 marek za mendel. Chleb kosztował 2 marki. Ceny materiałów ubraniowych, bielizny oraz butów wzrosły ogromnie. 1 metr materiału wzrósł z 30 na 300 marek, 1 metr materiału na koszule na 90 marek, para butów damskich na 500 marek, para butów z cholewami na 1.000 marek, za konia należało zapłacić 10 - 20.000 marek, a za krowę 2 - 6.000 marek. Jeden cetnar świni kosztuje 600 - 700 marek.

Paskarstwo.

Paskarstwo kwitnie. W rosyjskiej Polsce⁶²⁾ ceny wzrastają podwójnie, a nawet więcej. Także nasi rolnicy nie dostarczali większych dostaw na rynek, lecz sprzedawali poprzez domokrężny handel oraz paskowali zboże, ziemniaki, jajka oraz masło po fantastycznych cenach: zboże po 100 marek za cetnar, ziemniaki za 30 - 40 marek. U nas ziemniaki kosztują 12 - 15 marek. Przybory kuchenne, narzędzia rzemieślnicze, gwoździe, części do maszyn oraz inne artykuły są prawie nieosiągalne, ich potrzeba jest bardzo wysoka.

---

62 - w oryginale „in Russisch - Polen”.

Waluta.

Polska waluta traciła bardzo na wartości i stopniowo spadała z 80 do 28 marek w kwietniu 1920 roku. Natomiast bardzo poszukiwana jest niemiecka Pożyczka Wojenna, jak również niemiecka waluta, złoto, a także srebro. Jeden talerz kosztuje 20 marek, jedno krzesło 100 marek, jeden garnek do gotowania 80-100 marek, urządzenie kuchni 2.800 marek, jedna para sznurówadeł w Toruniu 7,50 marek.

Wynagrodzenia.

Oczywiście musiano wraz ze wzrostem cen podnosić wysokość wynagrodzeń, jednak nie idą one w parze z drożyzną, czyli nie dotrzymują jej kroku. Robotnik za godzinę pracy otrzymuje 4 marki, a w rosyjskiej Polsce 120 marek na dzień i więcej.

Pokój.

10 stycznia 1920 roku w Wersalu podpisano wreszcie traktat pokojowy kończący wojnę światową. Walki Polski na wschodniej granicy przeciw Rosji i Ukrainie trwały nadal. Utrzymanie wojska kosztuje państwo potworne sumy.

Przeniesienie.

Dnia 1 marca 1920 roku Powiatowy Inspektor Szkolny Żelazny został przeniesiony na równorzędne kompetencyjnie stanowisko do Torunia.

19. 18. - 19.

Wielki

Der Unterricht begann am 11. 4. 18 mit
 323 Schülern, davon waren 223 evangelisch und
 100 katholisch. Am 1. 5. 18 wurde die
 1. Klasse in 2 Klassen geteilt, so dass
 die 1. Klasse am 1. 5. 18 mit 100 Schülern
 und die 2. Klasse am 1. 5. 18 mit 100 Schülern
 begann. Am 1. 5. 18 wurde die 1. Klasse
 in 2 Klassen geteilt, so dass die 1. Klasse
 am 1. 5. 18 mit 100 Schülern und die 2. Klasse
 am 1. 5. 18 mit 100 Schülern begann.
 Am 1. 5. 18 wurde die 1. Klasse in 2 Klassen
 geteilt, so dass die 1. Klasse am 1. 5. 18
 mit 100 Schülern und die 2. Klasse am 1. 5. 18
 mit 100 Schülern begann. Am 1. 5. 18 wurde
 die 1. Klasse in 2 Klassen geteilt, so dass
 die 1. Klasse am 1. 5. 18 mit 100 Schülern
 und die 2. Klasse am 1. 5. 18 mit 100
 Schülern begann. Am 1. 5. 18 wurde die 1.
 Klasse in 2 Klassen geteilt, so dass die 1. Klasse
 am 1. 5. 18 mit 100 Schülern und die 2. Klasse
 am 1. 5. 18 mit 100 Schülern begann.
 Am 1. 5. 18 wurde die 1. Klasse in 2 Klassen
 geteilt, so dass die 1. Klasse am 1. 5. 18
 mit 100 Schülern und die 2. Klasse am 1. 5. 18
 mit 100 Schülern begann. Am 1. 5. 18 wurde
 die 1. Klasse in 2 Klassen geteilt, so dass
 die 1. Klasse am 1. 5. 18 mit 100 Schülern
 und die 2. Klasse am 1. 5. 18 mit 100
 Schülern begann. Am 1. 5. 18 wurde die 1.
 Klasse in 2 Klassen geteilt, so dass die 1. Klasse
 am 1. 5. 18 mit 100 Schülern und die 2. Klasse
 am 1. 5. 18 mit 100 Schülern begann.

Am 1. 5. 18 wurde die 1. Klasse in 2 Klassen
 geteilt, so dass die 1. Klasse am 1. 5. 18
 mit 100 Schülern und die 2. Klasse am 1. 5. 18
 mit 100 Schülern begann. Am 1. 5. 18 wurde
 die 1. Klasse in 2 Klassen geteilt, so dass
 die 1. Klasse am 1. 5. 18 mit 100 Schülern
 und die 2. Klasse am 1. 5. 18 mit 100
 Schülern begann. Am 1. 5. 18 wurde die 1.
 Klasse in 2 Klassen geteilt, so dass die 1. Klasse
 am 1. 5. 18 mit 100 Schülern und die 2. Klasse
 am 1. 5. 18 mit 100 Schülern begann.
 Am 1. 5. 18 wurde die 1. Klasse in 2 Klassen
 geteilt, so dass die 1. Klasse am 1. 5. 18
 mit 100 Schülern und die 2. Klasse am 1. 5. 18
 mit 100 Schülern begann. Am 1. 5. 18 wurde
 die 1. Klasse in 2 Klassen geteilt, so dass
 die 1. Klasse am 1. 5. 18 mit 100 Schülern
 und die 2. Klasse am 1. 5. 18 mit 100
 Schülern begann. Am 1. 5. 18 wurde die 1.
 Klasse in 2 Klassen geteilt, so dass die 1. Klasse
 am 1. 5. 18 mit 100 Schülern und die 2. Klasse
 am 1. 5. 18 mit 100 Schülern begann.
 Am 1. 5. 18 wurde die 1. Klasse in 2 Klassen
 geteilt, so dass die 1. Klasse am 1. 5. 18
 mit 100 Schülern und die 2. Klasse am 1. 5. 18
 mit 100 Schülern begann. Am 1. 5. 18 wurde
 die 1. Klasse in 2 Klassen geteilt, so dass
 die 1. Klasse am 1. 5. 18 mit 100 Schülern
 und die 2. Klasse am 1. 5. 18 mit 100
 Schülern begann. Am 1. 5. 18 wurde die 1.
 Klasse in 2 Klassen geteilt, so dass die 1. Klasse
 am 1. 5. 18 mit 100 Schülern und die 2. Klasse
 am 1. 5. 18 mit 100 Schülern begann.

Fragment oryginału Kroniki szkolnej pleszewskiej ewangelickiej Szkoły Miejskiej.